

การจัดการป่าชุมชนบนหนองโรง

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง จังหวัดกาญจนบุรี

ในช่วงที่ผ่านมาพื้นที่ป่าในเขตหนองโรงถูกชาวบ้านบุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อจับจองเป็นพื้นที่ทำกินของตนเอง ประกอบกับกลุ่มนายทุนหรือผู้มีอิทธิพลเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะผืนป่าไม่ว่าโดยวิธีตัดไม้ทำลายป่า ใช้ยาเครื่องจักรเข้าไปปรับพื้นที่ ปักเขตกันเป็นอาณาเขตของตนและญาติพี่น้อง ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ได้เสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว เกิดความแห้งแล้งอย่างหนัก ชาวบ้านที่เคยอาศัยประโยชน์จากป่าในการเลี้ยงสัตว์และดำรงชีพได้รับความเดือดร้อนมาก กระทั่งเกิดการต่อต้าน ประท้วง กระทั่งระหว่างชาวบ้านด้วยกันที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนกับชาวบ้านที่เดือดร้อน และกลุ่มชาวบ้านกับนายทุน

ชาวบ้านต่างตระหนักว่าหากปล่อยให้สถานการณ์ดำเนินอยู่ในลักษณะนี้ต่อไป อาจลุกลามเป็นปัญหารุนแรงยากแก่การแก้ไขได้จึงมีการรวมตัวกันส่งคณะกรรมการเข้าไปเจรจากับกลุ่มนายทุนแต่ก็ไม่ได้ได้รับความร่วมมือ จนเกิดการลอบทำร้ายปะทะกันถึงขั้นสูญเสียชีวิต ต่อมามีการตั้งตัวแทนชาวบ้านเข้าร้องเรียนต่อนายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และแจ้งความร้องทุกข์ต่อทางราชการ กำนันจึงได้เชิญทุกฝ่าย ทั้งกลุ่มนายทุน ตัวแทนชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล มาร่วมเจรจาเพื่อยุติปัญหา ในที่สุดกลุ่มนายทุนยินยอมคืนป่าที่บุกรุกอันเป็นป่าสาธารณะให้แก่ชุมชน ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันเฝ้าระวังการบุกรุกป่ากันเอง เช่น ทำแนวเขต คั่นดิน เสาปูนหลักป้องกันการบุกรุก และจัดอาสาสมัครดูแลรักษาป่า จนทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรงได้เล็งเห็นว่าควรที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าในชุมชนให้ดำรงไว้เพื่อคนรุ่นหลังต่อไปอย่างจริงจัง และมีการระงับป้องกันการบุกรุกป่าอย่างเป็นระบบและให้มีความยั่งยืน นอกจากนั้น ยังเป็นการช่วยชาวบ้านทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำงานได้สะดวกเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ข้อมูลพื้นฐานปีปัจจุบัน :
ปี พ.ศ. 2546

อำเภอ: พนมทวน

จังหวัด: กาญจนบุรี

ประชากร: 6,571 คน

พื้นที่: 152 ตร.กม.

ประเภทท้องถิ่น :
องค์การบริหารส่วนตำบล

การเลือกตั้ง : ทางตรง

วิถีใหม่

ในวันที่ 6 เมษายน 2542 ได้มีมติชุมชนเปลี่ยนชื่อป่าร้างหนาเป็นป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง ได้ร่วมกับแกนนำชุมชนและชาวบ้านดำเนินโครงการ "การจัดการป่าชุมชน" โดยเน้นระบบการพึ่งพาตนเองและกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน อบรมวิธีการป้องกันดูแลรักษาป่า ปลูกป่าเสริม และส่งเสริมเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อปลูกจิตสำนึกให้หวงแหนป่าและทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นสาธารณะสมบัติไว้คู่ชุมชนตลอดไป

ผลงานที่ได้ดำเนินการ

1. แต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคีขึ้น จำนวน 15 คน
2. คณะกรรมการป่าชุมชนผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปสังเกตการณ์พร้อมอาสาสมัครที่เป็นชาวบ้านอีกประมาณ 4-5 คน/ ครั้ง/ สัปดาห์

3. ส่งเสริมกิจกรรมปลูกป่าเสริมในพื้นที่ป่าชุมชนประจำปี และปลูกป่าในโอกาสวันสำคัญต่างๆ ตามความเหมาะสม
4. อบรบให้ความรู้แก่ชาวบ้านในวิธีการป้องกันดูแล อนุรักษ์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. ส่งเสริมเยาวชนและโรงเรียนในตำบลให้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ โดยจัดทัศนศึกษาเรียนรู้ป่าชุมชน เดือนละ 1 ครั้งไว้ในตารางเรียน

การระดมทรัพยากร

ค่าใช้จ่าย/การลงทุน

1. อบต.หนองโรง สนับสนุนงบประมาณ 147,000 บาท
2. ค่าก่อสร้างศาลาสำหรับเป็นสถานที่อบรม มูลค่า 221,236 บาท สำนักงานกองทุนลงทุนเพื่อสังคม (SIF) สนับสนุนงบประมาณ
3. ค่าใช้จ่ายในการศึกษาดูงาน/ ให้การฝึกอบรม จำนวน 131,900 บาท สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสนับสนุนงบประมาณ
4. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง สนับสนุนงบประมาณ 147,000 บาท
5. โรงสีข้าวเอกชน บ้านห้วยสะพาน สมทบทุน 5,000 บาท
6. ประชาชนในพื้นที่ทำนุหนึ่ง สมทบทุน 20,000 บาท (ซึ่งงบประมาณอบต.และเงินสมทบทุนทั้งหมดได้นำมาใช้จ่ายในการจัดทำป้ายแนวเขตป่า ค่าสำรวจและรังวัดที่ดิน ปรับพื้นที่ดิน ซื้อพันธุ์กล้าไม้ ค่าอาหาร เครื่องดื่ม ฯลฯ)

บุคลากร

1. ชาวบ้านในชุมชนมาช่วยกันปลูกป่า 200-300 คน/ ครั้ง และเผ่าะวังการบุกรุกแผ้วถางป่า 4-5 คน/ ครั้ง/ สัปดาห์
2. คณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 15 คน
3. สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี จัดเจ้าหน้าที่มาเป็นวิทยากรให้การอบรม จำนวน 1-3 คน

ขั้นตอนในการดำเนินการ

วัน เดือน ปี	กิจกรรมที่ทำ	ผู้รับผิดชอบ
ต้นเดือนเมษายน 2542	อบต.จัดประชุมร่วมกับแกนนำและชาวบ้าน เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาล่าไม้ถูกทำลายลงไปมาก และการดูแลป้องกันรักษาป่าให้ยั่งยืนตลอดไป พร้อมลงมติให้เปลี่ยนชื่อจาก "ป่าร้างหนา" เป็น "ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี"	คณะผู้บริหารอบต./ แกนนำชุมชน/ ชาวบ้าน
ต้นเดือนเมษายน 2542	ร่วมวางแผนการดำเนินโครงการจัดการป่าชุมชน และได้รับการจัดสรรงบประมาณจากอบต. โดยแบ่งเป็น 2 งวด งวดแรก จำนวน 102,000 บาท งวดสอง จำนวน 45,000 บาท และมีการเขียนโครงการนำเสนอสำนักงานกองทุนลงทุนเพื่อสังคม (SIF) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จนได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ นอกจากนี้ยังได้รับบริจาคสมทบทุนจากโรงสีข้าวเอกชน	อบต.

วัน เดือน ปี	กิจกรรมที่ทำ	ผู้รับผิดชอบ
	และประชาชนในพื้นที่ทำนบหนึ่ง ตลอดจนชาวคณะที่มาศึกษาดูงานป่าชุมชนได้ช่วยเหลือทางการเงินอีกจำนวนหนึ่งเพื่อใช้เป็นค่าอาหารและค่าตอบแทนของวิทยากร (ยังไม่ได้มีการรวบรวมจำนวนอย่างเป็นทางการ)	
19 เมษายน 2542	แต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน จำนวน 15 คน	อบต./ แกนนำชุมชน/ ชาวบ้าน
17 พฤษภาคม 2542	ก่อสร้างศาลา เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดอบรม	อบต.
กลางเดือน พฤษภาคม 2542	ประชาสัมพันธ์ชักชวนให้สมาชิกชุมชนร่วมกันปลูกต้นไม้ และช่วยกันเฝ้าระวังหรือสังเกตการณ์ ไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าอีก	อบต./ โรงเรียน
ปลายพฤษภาคม 2542	ดำเนินการจัดอบรมให้ความรู้ในการดูแลรักษาและฟื้นฟูป่า การจัดการป่าชุมชน และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในผืนป่า โดยมีวิทยากรจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และสำนักงานเกษตรอำเภอพนมทวนจำนวน 1-3 คน มาให้การอบรม	สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี/ ปลัดอบต.
กรกฎาคม 2542	เริ่มการปลูกป่าครั้งแรก จำนวน 7,000 ต้น โดยมีเยาวชนและชาวบ้านเข้าร่วมปลูกประมาณ 200-300 คน/ครั้ง	คณะกรรมการป่าชุมชน
พฤษภาคม 2543 และตลอดปี	คณะกรรมการฯ ช่วยกันหมุนเวียนทำหน้าที่ไปเฝ้าระวังและสังเกตการณ์บริเวณพื้นที่ป่าพร้อมชาวบ้านในชุมชนที่ผลัดเปลี่ยนกันมาเป็นอาสาสมัครครั้งละ 4-5 คน/ สัปดาห์ มิให้เกิดการบุกรุกแผ้วถางทำลายป่า	คณะกรรมการป่าชุมชน
มกราคม 2546 (ทุกเดือน-ปัจจุบัน)	ส่งเสริมเยาวชนให้มีส่วนร่วมโดยจัดทัศนศึกษาการจัดการป่าชุมชนเข้าไปในตารางเรียน เดือนละ 1 วัน	โรงเรียน/ อบต.
พฤษภาคม 2543	ปลูกป่าเสริม จำนวน 10,150 ต้น	อบต./ ครู/ นักเรียนหรือเยาวชน/ ชาวบ้าน
มีนาคม-เมษายน 2544 และทุกๆ ปี	ปลูกป่าเสริม จำนวน 4,500 ต้น	อบต./ ครู/ นักเรียนหรือเยาวชน/ ชาวบ้าน
ตลอดปี	การบำรุงรักษาสวนป่าชุมชนที่ได้ร่วมกันปลูกไว้ในแต่ละปี และร่วมกันปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆ มีส่วนร่วมในการช่วยกันบำรุงรักษาต้นไม้และทรัพยากรในป่าชุมชน	คนในชุมชน/ อบต.

หน่วยงานที่เข้าร่วมดำเนินการ

สำนักงานป่าไม้
จังหวัดกาญจนบุรี

ประสานความร่วมมือและให้คำปรึกษาแนะนำ การฝึกอบรม และอบรมให้ความรู้ด้านการดูแลป้องกันและอนุรักษ์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สำนักงานเกษตร
อำเภอพนมทวน

ให้ความรู้ด้านการเกษตร การประกอบอาชีพเสริม

สถาบันพัฒนาองค์กร
ชุมชน

สนับสนุนงบประมาณ

สำนักงานกองทุน ลงทุนเพื่อสังคม (SIF)	สนับสนุนงบประมาณ
โรงสีข้าวเอกชน	สนับสนุนงบประมาณ
โรงเรียน ประถมศึกษา	ส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในโครงการและปลูกจิตสำนึกให้รักหวงแหน ทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปของการจัดทำแผนศึกษาเรียนรู้ป่าชุมชน เดือนละ 1 ครั้ง

ประเมินผลความสำเร็จ

ก่อนการดำเนินการ

1. ประชาชนในชุมชนไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน
2. สภาพป่าชุมชนถูกบุกรุกทำลาย โดยกลุ่มนายทุนและชาวบ้านบางกลุ่ม และป่าที่มียังมีความแห้งแล้งและเสื่อมโทรมลงอย่างมาก
3. เยาวชนและนักเรียนในโรงเรียนไม่มีบทบาทในการร่วมอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ และไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

หลังการดำเนินการ

1. ประชาชนในชุมชน ร่วมกันปลูกป่าและฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมให้มีสภาพให้ดีขึ้น และมีกิจกรรมการปลูกป่าเสริมทุกปี และทุกวันสำคัญของปี
2. ไม่มีนายทุนและชาวบ้านในท้องถิ่นเข้าไปบุกรุกทำลายป่า พื้นที่ป่าชุมชนได้รับการฟื้นฟูให้มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมแล้ว 1,008 ไร่ และบริเวณป่าเดิมไปด้วยต้นไม้มากขึ้น
3. เยาวชนและนักเรียนมีจิตสำนึกของการหวงแหนป่าและทรัพยากรธรรมชาติ และได้รับการศึกษาถึงการจัดการป่าชุมชนมากขึ้น

อุปสรรคและการแก้ไขปัญหา

อุปสรรค	การแก้ไขปัญหา
1. การเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน เช่น เลี้ยงวัว ควาย ทำให้สัตว์เหล่านั้นเหยียบทำลายต้นไม้เล็กๆ ในบริเวณป่าชุมชน	1. กันพื้นที่เสื่อมโทรมส่วนหนึ่งให้ชาวบ้านเลี้ยงสัตว์โดยเฉพาะ แล้วนำมูลสัตว์มาทำเป็นปุ๋ยปรับปรุงสภาพดินแบบธรรมชาติ
2. ยังมีการลักลอบตัดไม้โดยคนนอกพื้นที่ เพราะไม่รู้ว่าเป็นเขตหวงห้าม	2. จัดทำแนวกันเขตให้ชัดเจน จับกุมผู้บุกรุกส่งเจ้าหน้าที่

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

1. แกนนำต้องมีความเป็นผู้นำ เสียสละและเห็นแก่ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ความร่วมมือและการช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ ของรัฐ เช่น สำนักงานป่าไม้จังหวัด สำนักงานเกษตรอำเภอ โรงเรียน เป็นต้น
3. การจัดสรรงบประมาณที่ต่อเนื่องทุกปี
4. ความสามัคคีของคนในชุมชน และเมื่อเกิดอุปสรรคใดก็พยายามจัดเวทีประชุมหารือสร้างความเข้าใจให้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยเน้นประโยชน์เพื่อชุมชนเป็นหลัก

แหล่งข้อมูลเพิ่มเติม

ชื่อ-นามสกุล : นายนันทวัฒน์ สัมมาทิตลิว (ครบวาระการดำรงตำแหน่ง 9 มิถุนายน 2547)
ตำแหน่ง : นายกองค์การบริหารส่วนตำบล
หน่วยงาน : องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง
ที่อยู่ : หมู่ 4 ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี 71140

ชื่อ-นามสกุล : จำเริญอนาศน์ ทองเหมือน
ตำแหน่ง : ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล
หน่วยงาน : องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรง
ที่อยู่ : หมู่ 4 ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี 71140
โทรศัพท์ : (034) 523-105, (01) 3856330

ชื่อ-นามสกุล : นายประยงค์ แก้วประดิษฐ์
ตำแหน่ง : ประธานป่าชุมชน
หน่วยงาน : โครงการการจัดการป่าชุมชน
ที่อยู่ : บ้านห้วยสะพาน หมู่ 2 ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี 71140
โทรศัพท์ : (09) 8367223

ข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปีที่มีการริเริ่มวิถีใหม่ : พ.ศ. 2542

ประเภทของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	องค์การบริหารส่วนตำบล
สถานที่ตั้ง	หมู่ 4 ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี 71140
ขนาดพื้นที่	152 ตารางกิโลเมตร
งบประมาณรายจ่าย	4,028,909 บาท (ปีงบประมาณ 2542) 1.84% รายจ่ายงบกลาง 7.98% เงินเดือนและค่าจ้างประจำ 5.49% ค่าจ้างชั่วคราว 0.88% ค่าสาธารณูปโภค 3.35% ค่าอุดหนุน 78.64% ค่าครุภัณฑ์ ที่ดินและสิ่งก่อสร้าง
งบประมาณรายได้	3,279,157.89 บาท (ปีงบประมาณ 2542) 3.41% จัดเก็บเอง 59.17% รัฐจัดสรรให้ 0.14% ทรัพย์สิน 36.74% เงินอุดหนุน 0.55% เบ็ดเตล็ด
จำนวนพนักงานและลูกจ้าง	8 คน 3 คน พนักงานท้องถิ่น 2 คน ลูกจ้างประจำ 3 คน ลูกจ้างชั่วคราว
จำนวนประชากร	6,571 คน
จำนวนประชากรแฝง	50 คน
จำนวนครัวเรือน	1,384 ครัวเรือน
รายได้เฉลี่ยประชากร	20,000 บาท
ลักษณะของเมืองและ วิถีชีวิตประชาคม	พื้นที่เป็นภูเขา ลักษณะเป็นป่าเต็งรัง สภาพดินร่วนปน ทราย แห้งแล้ง คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรมถึงร้อยละ 90.7 เช่น ทำนา ทำไร่ มัน สำปะหลัง อาชีพรองลงมาคือ รับจ้าง ค้าขาย ชาวบ้าน ให้ความสำคัญกับประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การแสดงพื้นบ้าน "เพลงเหย่ย" "เพลงร่ายพราหมณ์" ประเพณีทำขวัญแม่โพสพ พิธีทำบุญลาน ทำบุญยั้ง ข้าว แห่นางแมว แห่พ่อขุนด่าน ทำบุญศาลดาปู่ เป็น ต้น ชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคี ไม่แบ่งแยกเป็น ฝักเป็นฝ่าย ยึดถือ "บ้าน วัด โรงเรียน" เป็นเสมือน ศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน